

SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
23. årgang nr. 4
December 2005

Indhold: Møllehavefest på Dampfærgevej 3 · Modersmål-Prisen 6 · Jørn Lund-interview 11 · Anmeldelse: Sprog til salg 14 · Test Nationen 15

Prisværdighed

„Man kan tale forbi hinanden, men bare det at have nogen at tale forbi.“ Med dette Benny Andersen-citat indledte Johannes Møllehave en trekvarter lang forestilling, der holdt den fyldte sal i en skruestik, da han modtog Modersmål-Prisen 2005. Og der blev ikke talt forbi nogen, men talt til alle af den veloplagte prisvinder, der øste af sin evne til at lege med sproget og fylde alvor med vittige anekdoter. Amtsrådsforeningens lokaler har næppe før lagt rammer til så meget sprogfantasi. Det blev en op-løftet dag i Frihavnen. Inde i bladet er der fyldigt referat fra prisdagen, der desuden præsenterede Selskabets nye årbog „Kanon som rettesnor“.

En anden sprogmeister optræder med skarpe meninger i dette nummer. Jørn Lund har udsendt en ny bog, „Sprog til salg“, hvor han gør op med det fag- og økonomisprog, der er ved at inficere den almindelige samtale og reducere den sproglige mangfoldighed. I anledning af bogen er Jørn Lund blevet interviewet, og i sin efterlysning af en modkultur til det sproglige forfald opremser han samtidig nogle af de gloser, der puster sig meningsløst op og tilslører eller fordrejer virkeligheden i stedet for at se den lige i øjnene. Erhvervsliv og sportsjournalistik får her en opsang, som alle andre også kan tage til sig.

M. B.

MODERSMÅL-SELSKABETS BESTYRELSE:

FORMAND:

Lektor, mag.art. Bent Pedersbæk Hansen,
Gadestævnet 35, 2650 Hvidovre, tlf. 3647 4065,
e-mail: bph@modersmaal.dk

NÆSTFORMAND:

Stud.mag. Kenn Hansen,
fax 3920 7760, e-mail: kh@epo.as

KASSERER:

Dir. Niels Jørgen Ebbensgaard,
Skovholmsvej 1, 3300 Frederiksværk, tlf. 4774 6172,
e-mail: nje@modersmaal.dk

ØVRIGE BESTYRELSE:

Kontorassistent Ingrid Carlsen,
Ammendrupvej 33, 3200 Helsinge, tlf. 4879 8771,
e-mail: ic@modersmaal.dk

Lektor, cand.mag. Arne J. Hermann,
Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg, tlf. 3956 2074

Cand.mag. Gerda Thastum Leffers,
Skolebakken 81, 2830 Virum, tlf. 4585 7644,
e-mail: gtl@modersmaal.dk

Cand.oecon. Henrik Munck,
Farumgårds Allé 3, 3520 Farum, tlf. 4495 2243,
e-mail: hm@modersmaal.dk

Marketingchef Søs Stadil Palm,
Skovvej 113, 2920 Charlottenlund, tlf. 3963 0213,
e-mail: ssp@modersmaal.dk

Seminarielektor Claus Tilling,
Islevhusvej 36, st., 2700 Brønshøj, tlf. 3828 6648,
e-mail: ct@modersmaal.dk

SUPPLEANTER TIL BESTYRELSEN:

Stud.mag. Lasse Bruun,
Marstalsgade 1, 1.tv., 2100 Kbh. Ø, tlf. 4035 2266,
e-mail: lb@modersmaal.dk

Journalist, stud.mag. Jens Møller Nielsen,
Nordre Fasanvej 249, st.tv., 2200 Kbh. N,
tlf. 2685 9800, e-mail: jmn@modersmaal.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS SEKRETARIAT:

Birte Iversen,
Engerødvej 34, 3200 Helsinge, tlf. 4879 6352,
e-mail: sek@modersmaal.dk

Send evt. e-mail-adresse til sekretariatet.

SPROG & SAMFUND

er medlemsblad for Modersmål-Selskabet og udsendes i 4 numre årligt. Abonnement for ikke-medlemmer 90 kroner.

Oplag: 1200 eksemplarer.

BLADUDVALG:

Jens Møller Nielsen (form.)
Ingrid Carlsen
Henrik Munck

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Michael Blædel
Asserbohusvej 31,
3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 62 61
blaedel@wanadoo.dk/
red@modersmaal.dk

LAYOUT:

Mattias Wohlert

REPRO OG TRYK:

Clausen Offset
ISSN 0108-433 X

Artikler, der offentliggøres i Sprog og Samfund, tegner ikke nødvendigvis Selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

1. At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne

2. At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Medlemskontingent er 225 kr. årligt, for uddannelsessøgende og pensionister 150 kr. (Portogebyr – udlandet: 50 kr.)

Giro 6 67 69 01.

Internet: www.modersmaal.dk

Møllehavefest på Dampfærgevej

AF HENRIK MUNCK

To karakteristiske tårne på en gammel kornsilo i Frihavnen aftegner sig i Københavns silhuet. Øjet fanger dem, når man fra toget mellem Nordhavn og Østerport nyder udsigten mod Øresund, og de strejfes af kameraet, når tv-serien „Ørnen“ i sæsonens slutaftsnit skuer fra Holmen mod Østerbro.

Amtsrådsforeningen bevarede siloens gamle ydre, da den indrettede sit nye hovedsæde på Dampfærgevej og supplerede det med mødelokaler i en moderne tilbygning. Ordet *Dampfærgevej* giver minder om den svundne tid, hvor den første færgerute til Malmø blev åbnet i 1895, og ruten fortsatte til 1975, da den blev flyttet og senere afløst af broen. Også ordet *Amtsrådsforening* er på vej over i historien, når regionerne fra 2007 afløser amterne, der stammer helt tilbage fra 1662.

Men det var levende nutid, da Modersmål-Selskabet den sidste tirsdag i november i Amtsrådsforeningens lokaler uddelte sin Modersmål-Pris 2005 til præsten og forfatteren *Johannes Møllehave* og præsenterede sin Årbog 2005: *Kanon som rettesnor*.

Mens det øvrige Europa kæmpede med sne og frost, var der plusgrader i København, da over 100 medlemmer, årbogsforfattere, presse og gæster samledes i det store mødelokale. Det omdelte program for arrangementet var præget af ordet *kanon* og afspejlede dets mange betydninger: mødet med en stor kanon som Johannes Møllehave, brugen af sanghæftet med Selskabets Syng-dansk-kanon og debatten omkring litteraturkanonen som tema for årbogen.

Motiveringen for valget af årets prismodtager blev givet af Selskabets formand Bent Pedersbæk Hansen: – Vi er stolte over at dele modersmål med Johannes Møllehave. Prismodtageren svarede med en versificeret tak efterfulgt af en lille times sprudlende causeri. Der var behørig fotografering af prismodtageren med diplom og blomsterbuket, og der var stort bifald ved meddelelsen om, at Johannes Møllehave ønskede, at checken på 10.000 kr., der følger med prisen, skulle gives videre til Dansk Røde Kors.

Med Selskabets nye sanghæfte som støtte var der fuld styrke på a capellaen i „Vort modersmål er dejligt“.

Der blev leet under Møllehaves causeri. Hr. og fru Naurbjerg lo for (øverst). To tidligere politikere, Grete Henius og Kirsten Ebbensgaard (i midten), mødtes i pausen og talte fortid og nutid, mens Johannes Møllehave og Georg Søndergaard (nederst) morede sig med eller over hinanden.

FOTO FRA FESTDAGEN: KAJ GØGSIG OG JENS MØLLER NIELSEN

Derefter fik de fremmødte et tiltrængt frikvarter med servering af forfriskninger i den imponerende atriumgård, hvor et højt juletræ mindede om årstiden. Bagefter havde Gerda Thastum Leffers og Claus Tilling fra årbogsredaktionen lejlighed til at præsentere bogen suppleret med indlæg fra årbogsforfattere og læsere. Til sidst kunne formanden udtrykke sin glæde over det store fremmøde og samtidig konstatere, at det hele bare havde været helt kanon...

Vulkanudbrud i ordsiloen

Dagen før prisuddelingen udsendte Selskabet en pressemeddelelse, som Johannes Møllehave roste for at have opnået en udførlig omtale også i Radioavisen. I hvert fald var han bagefter blevet ringet op

af en bekymret lytter, der kun havde hørt omtalen i baggrunden og nu var blevet bange for, at der var tale om en nekrolog.

Men det var heldigvis en vital Johannes Møllehave, der modtog prisen. Efter at have kvitteret med en versificeret tak, trak han et håndskrevet manuskript frem som støtte for et sprudlende causeri, der ustandseligt fik latteren til at rulle. Da der var gået en halv time, lovede han at slutte, og det lykkedes da også efter endnu et par digte. Redaktøren fik bagefter lov til at låne manuskriptet og kunne konstatere, at det kun var det halve, som Møllehave trods sit høje taletempo havde nået at aflevere.

Causeriet blev en levende bekræftelse på alt, hvad formanden havde fremhævet i sin motivering for prisuddelingen. Inspireret af dagens tema kaldte Møllehave sin citatsamling for kanonføde. Han gav mange eksempler på, hvordan han begejstres, når han oplever uventede replikker. Han fortalte om, hvordan det var relativt sent, at han var begyndte at skrive prosa, stærkt opfordret af forfatteren Vagn Steen og siden af sine mangeårige forlæggere Lindhardt og Ringhof. Det var bl.a. blevet til rækken af erindringsbøger, hvor titlerne netop afspejler uventede replikker som: På myrens fodsti, Skuffelser der ikke gik i opfyldelse eller En krydsning flytter sit spor.

Hvordan kan man kort karakterisere Møllehave? Et festfyrværkeri eller et vulkanudbrud? Han er vidtfavnende, overrumplende og hele tiden til stede. Han spidder øjeblikkets replik og har straks et citat parat. Han er selvforstærkende, gribes af egne replikker for straks at gå et skridt videre i egne tankespind og altid krydret med humor. Og det går igen i hans samtalebøger med Benny Andersen og Halfdan Rasmussen med rødder tilbage til H.C. Andersen og Søren Kierkegaard samt til Storm P og hans fluer.

Da tilhørerne efterfølgende fik ordet, fortalte en præst, hvordan hans konfirmandelever havde svært ved at læse de fire evangelisters navne på et gotisk kors. Der gik nogenlunde med Matthæus, Markus og Lukas, men først efter nogen tid kom: Johannes, hvorefter et lyst hoved tilføjede: – Ja, selvfølgelig: Johannes Møllehave! Og dermed var prismodtageren kanoniseret.

Lektor Ingelise Moos er blandt bidragsyderne til „Kanon som rettesnor“. I baggrunden Gerda Thastum Leffers og Claus Tilling fra Årbogsudvalget.

Redaktør og forfatter Poul Erik Bechmann fortalte anekdoten om konfirmanderne og Johannes-evangeliet.

Kanonårbog på rette spor

Årbogen „Kanon som rettesnor“ er den hidtil mest aktuelle af Modersmål-Selskabets årbøger, konstaterede Gerda Thastum Leffers, da hun som mangeårigt medlem af Årbogsudvalget indledte præsentationen af Årbog 2005 den 29. november, og fortsatte. Bogen er udkommet midt i den fortsatte debat omkring den litterære kanon, og årbogens 15 forfattere giver en alsidig belysning af emnet.

Blandt forfatterne er Bertel Haarder og Mar-

grethe Vestager som hhv. nuværende og forhenværende undervisningsminister, kanonudvalgets formand Jørn Lund og Dansklærerforeningens folkeskolesektionsformand Jens Raahauge. På grund af travlhed med deres mange andre gøremål kunne de desværre ikke selv være til stede ved årbogspræsentationen.

Det kunne derimod lektor Ingelise Moos, der sammen med sin kollega Karen Vilhelmsen fra efteruddannelsen af folkeskolelærere var bekymret på lærernes vegne for opgaven med at føre den obligatoriske kanon ud i livet. De manglende børne- og ungdomsforfattere på kanonlisten gjorde kun opgaven sværere.

Selskabets formand Bent Pedersbæk Hansen, der selv er blandt årbogsforfatterne, roste Årbogsudvalget for sammen med årbogens redaktør Michael Blædel at være kommet hele vejen rundt om kanontemaet. Selskabet havde på det nylig afholdte BogForum haft sin egen stand lige overfor Balkons-

cenen. Her havde han overværet, hvorledes journalisten Egon Clausen var blevet interviewet om sin pamflet „Den skadelige kanon“ og truende over imod Modersmål-Selskabet havde sammenlignet kanontilhængerne med fascister og stasiagenter. Årbogen indeholdt også argumenter imod den udsendte kanon, men heri anvendte kritikerne et mere høvisk sprog.

Medlem af Årbogsudvalget Claus Tilling kunne fortælle, at han sammen med seks kolleger ved Blaagaard Seminarium ville gennemføre en forelæsningsrække for 2.årsstuderende til foråret med kanonen som tema og årbogen som pligtlæsning.

Det er næppe nødvendigt at diktere årbogen som pligtlæsning for medlemmerne, men blot minde om, at et medlemskab af Modersmål-Selskabet er en god julegaveide. Det sikrer modtageren et eksemplar årbog 2005, som med bistand fra grafikerne Kitte Fennestad fremtræder i et meget smukt bogdesign, der er en gave værdig.

Kære Møllehave

Bent Pedersbæk motiverede årets Modersmål-Pris

Kære Johannes Møllehave

Efteråret her er faldet ud til at blive et helt Møllehave-efterår med både Blicherpris og Modersmålspris. Det med Blicher vidste vi ikke i bestyrelsen, da vi besluttede os for dig Møllehave, og havde vi vidst det, havde det ikke forandret noget, for vi var sikre på, at vi denne gang ville have dig på vores liste over prismodtagere. Som der står på flappen til nogle af dine bøger, er du „tildelt et utal af priser og legater“, men vi kunne ikke være foruden dig, og en modersmålspris har du heller ikke fået før. En sådan, mente vi, kunne bedst få fat på din samlede indsats, som i højeste grad har været gennem sproget. „Har bl.a. skrevet et utal af revyer, viser, bidrag til radio- og tv-serier, filosofiske bøger om H.C. Andersen og Søren Kierkegaard, bibelske gendigtninger, erindringer, romaner, børnebøger og oversættelser“, for igen at citere en flap. Fællesnævneren er sproget, modersmålet.

Modersmålet er den afdeling af sprog i almindelighed, det er tættest forbundet med følelserne, og på det forstår vi de fineste nuancer. Med fransk er det let, siger spøgefuglen: hest hedder cheval, og så går det ellers bare derudad i galop. Ja, og et piletræ hedder på engelsk willow tree, forskellen mellem ordene er bare, at for den, der har det danske ord som modersmål, er ordet forbundet med barndommens bestemte piletræer, med piletræer på malerier og piletræer i Andersens eventyr og Sophus Claussens digte. På modersmålet har ordene årringe, der har lagt sig til dem, efterhånden som de er blevet forbundet med oplevelser. Man skal være dygtig til fremmede sprog for at nå det samme der.

Jeg kommer ind på det her nævnte for at forklare, hvorfor du skal have prisen, Johannes Møllehave, du har nemlig for mange været med til at lægge årringe til ordene i vort sprog. Modersmålet må hele tiden holdes i live i levende mennesker, det må videregives fra generation til generation. Alle kan vi bidrage til, at det ikke forfalder, og enkelte kan håbe på at bidrage til dets udbygning.

En digter siger:

Det Lys, der skaber
alt, vi ser –
find mig saa fint
et Skaberler!

Det er Otto Gelsted, der hylder arkitekten Poul Henningsen, „Lysmageren“, med nogle ganske enkle, fornemme streger i ord. Kun meget få ord kan sættes ind i stedet for lys, hvis linierne stadig skal give mening; et af dem er ordet sprog, som er Møllehaves skaberler.

Jeg vil tillade mig at give dig en række hurtige øgenavne Møllehave for at få lidt nøjere fat på din brug af sprogets skaberler.

Det første skal være Flittig-Johannes. Alle ved, at Voltaire, Balzac og Dickens var skrivekugler. H.C. Andersen, Kierkegaard, Brandes – især hvis man tager dagbøger og breve med – Rifbjerg og andre på hjemlig grund. Men du kommer rigtignok godt efter dem, så alene rent kvantitativt frister du et Modersmål-Selskab til at komme efter dig. Forlæggere

og redaktører ringer med ideer, og du kan ikke sige nej, selv om du forsøger at undskylde dig med dit arbejde. I erindringerne får vi at vide, at forlægger Hernov overtaler dig til at oversætte La Fontaines fabler, skønt du „havde travlt som præst, der var opgaver, som sled: natlige samtaler, voldsomme dødsfald, svære begravelser, hospitalsbesøg, mange foredrag“. To års arbejde betød den oversættelse, midt i alt det andet.

Selv har jeg kun en svag erindring om La Fontaine-oversættelsen som fornøjelig og elegant rimet, så jeg ringede til forfatter og oversætter Lars Bonnevie for at få at vide, hvad jeg skulle mene. „Uha,“ sagde han, „det er et mesterværk, det er et af hans betydeligste arbejder.“ Ikke noget venstrehånds hos Møllehave; han må tåle at blive kaldt Flittig-Johannes.

Andre øgenavne er lette at finde på. Ved siden af Flittig-Johannes har vi Vittig-Johannes, vi har også Præste-Johannes, Johannes Læsehest, Huske-Johannes, Børnenes Johannes, Johannes Formidleren. Mange af kategorierne overlapper naturligvis hinanden.

Præsten og formidleren kan vi slå sammen. År efter år, søndag efter søndag i en menneskealder på prædikestolen, bryllupper, begravelser, barnedåb og konfirmation, besøg hos syge og døende. I kirken skal dagens tekst formidles, og de der ikke har været til stede ved Møllehaves gudstjenester, må nøjes med i prædikensamlingerne at læse sig til, hvordan han gør det. Selv på skrift kan man ikke undgå at mærke det levende, talte ord: overalt krydres og oplyses det overleverede ord – „Ordet“ – med eksempler fra dagligdagen, humor, ja vittigheder, ordspil og underfundige sammenstillinger af dagens tekst med citater af digtere og filosoffer. Kloge læsninger listes frem. Ind imellem må det vel være rutine og pligt, det daglige arbejde, men netop der er modersmålet fuldt så vigtigt som i den høje digtekunst, og Johannes Formidleren svigter ikke sin menighed, fordi han har lovet at oversætte La Fontaine.

Som et smukt eksempel uden for kirkesammenhængen kan nævnes dine „faxerier“, brevvekslinger over fax med den 83-årige Halfdan Rasmussen. Den gamle digter er plaget af sygdom og kan godt

Bent Pedersbæk overrakte Johannes Møllehave blomster, indrammet diplom og en check på 10.000 kr., som prisvinderen straks lod gå videre til Dansk Røde Kors.

være lidt gnaven og mismodig iblandt, men det er tydeligt, hvordan du munter ham op og trøster ham, så sproget blomstrer, og den rigtige Halfdan kommer frem igen.

Huske-Johannes! – vi mangler mange Johannes-er endnu. Det siges, at du kan alle Benny Andersens digte uden ad, og hans samlede digte er på 1040 sider. Benny Andersen bliver selv helt forpustet over al den hukommelse. Kan du ikke huske, siger du til ham, dengang vi lavede „Hov-hov“ til tv, det var dengang med gruppesex, og du foreslog en sketch med et ungt par i en seng; de hører støj ude på gangen, og pigen udbryder; „Skynd dig ind i skabet, nu kommer min gruppe“. Benny Andersen har glemt det, og du kalder det en tragedie med den glemsomhed. Du må tilgive ham Møllehave, og de fleste af os andre med; det er dig der er et fortidsuhyre på det punkt, men et herligt fortidsuhyre, som flere burde stræbe efter at leve op til.

I begrundelsen for prisen kaldte vi dig alvorsmand og spasmager. Du spænder med dit sprog fra det uendeligt store til det uendeligt små, fra dybsindig udlægning af Kierkegaard og Dostojevskij til hverdagens gode vittigheder, og tit ser du det store i det små som med Storm P's fluer.

Dit hovede er et kanonhovede, for alle klassikerne bor i det, både H.C. og Benny Andersen,

Grundtvig, Sophus Claussen og mange flere; af de udenlandske kommer Shakespeare nok først. Alligevel er der også plads til et hurlumhej af rim, remser og vittigheder. Traditionen bor i dig, modersmålets historie er levende i dig, og du er ikke karrig med at dele modersmål ud til dine medmenesker.

Humoren har med vand at gøre, du anfører det flere steder, og den er netop udtryk for, at der er balance mellem legemets væsker, den gule og den sorte galde, den dorske flegma og det sangvinske røde blod. Nok så sindrigt er i følge de gamle denne balance mellem legemsvæskerne årsagen til sindets ligevægt, som kaldes etos, og det er den dit samlede værk udtrykker. Den tråd af humor, der løber gennem dit værk er både din og værkets etos; humoren holder tingene i deres rette proportioner: helte og genier findes såvel som skurke og tosehoveder, men til syvende og sidst er vi alle mennesker, og kun guderne er store.

Kære Møllehave. Vi er stolte over at dele modersmål med dig.

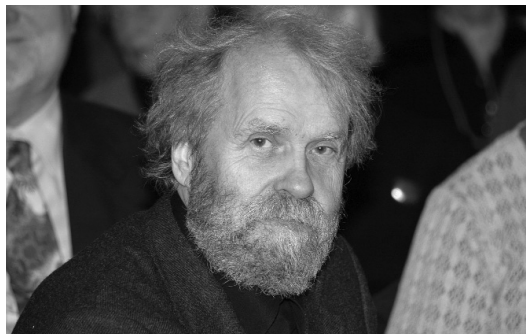
I skal tale sammen så længe I lever. Når I er døde, risikerer I at ligge ved siden af en, der ikke siger noget.

Tegneren Hans Bendix til sine børn,
citeret af Johannes Møllehave.

Kontingent

Med udsendelsen af årbogen „Kanon som rettesnor“ var vedlagt en giroblanket til betaling af kontingent for 2006. Betaling skal finde sted senest 1. februar. Kontingentet er uændret kr. 225 - for studerende og pensionister kr. 150.

I sin takketale bandt Johannes Møllehave citater og fortolkninger, mottoer og vittigheder sammen i det tonefald og med de overraskelser, der tilhører hans væsen og i dagens anledning var en mundtlig præstation, der ikke kan ydes retfærdighed i en aftrykt gengivelse. De mange associationer og hurtige indfald løftes af kærligheden til sprogets muligheder og tankens evne til at lege og være alvorlig i samme sommetider forpustede åndedrag. I talen var der hilsner til Halfdan Rasmussen, Benny Andersen, Hans Bendix, Johannes Ewald, Steen Steensen Blicher, Mark Twain, Edith Rode, H. C. Andersen, Hjalmar Söderberg, Jacob Paludan, Sophus Claussen og Woody Allen m.fl. Alle inviteret inden for som æresgæster i det Møllehaveske univers til glæde for de mange tilhørere. De, der næppe

forventede at læse talen her, får da, som Møllehave vil sige, en skuffelse, der går i opfyldelse. Men nedenfor bringes det digt, som Johannes Møllehave indledte sin tale med:

Tak

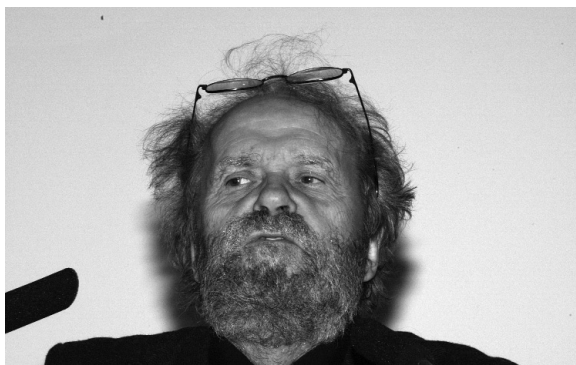
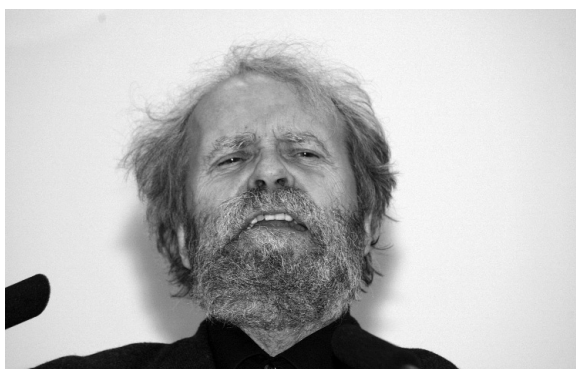
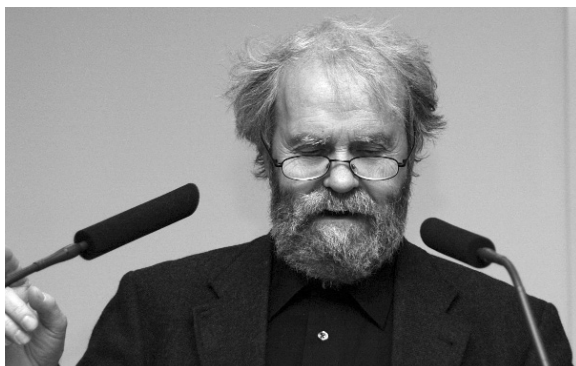
Den glæde jeg føler er ikke
hemmelig
jeg føler mig virkelig dybt
taknemmelig
for intet kan tænde
hjertebålet
som at blive værdsat af
Modersmålet
det mål er Steen Blichers
men også Sten Kaaløs
det mål som gir mæle
men nu gør mig målløs
det mål som rummer
hvad ord kan rumme
men også kan gøre os
stille og stumme
det mål som rummer så
vidt vi har bragt det
det uudtalte og uudsagte
der står i Biblen om hele livet
„Hvad har du
som du ikke fik givet?“

Det gælder om alting
 men gælder om noget
 de gaver vi fik da vi
 modtog sproget
 pas på hvis du tror at
 du kender det grundigt
 det virker nok jævnt
 men det er underfundigt

ord kan være syrlige, spidse
 og runde
 men også forsynet
 med dobbelt bunde
 ord kan være stridbare
 eller lydige
 ironisk-sarkastisk
 dræbende spydige
 det danske sprog kan alt
 hvad det skal når
 det rammer i spøg selv
 i rammeste alvor

I skal elske og elskes
 få børn, blive rynket og ældes
 men lytte til lykken
 med vantro smil
 som til sagn der fortælles
 drøm kun dårende drømme
 ... men vid de er løgne
 livet skal leves på krigsfod
 med altid årvågne øjne
 mød dine uger, minutter
 og korte sekunder
 mild og modig og munter

Tak for i dag som I gør
 uforglemmelig
 fik jeg mon sagt jeg er dybt
 taknemmelig?

Sprogkritik som samfundskritik

Jeg efterlyser en modkultur til det sproglige forfald, siger Jørn Lund i dette interview i anledning af hans nye bog „Sprog til salg“.

AF MIKAEL JALVING

Vi „evaluerer“ vores parforhold eller viser „ejerskab“ over for vores børn. Vi behandler vores privatliv som et forretningskoncept og vores nærmeste, som var de børsnoterede selskaber på vej mod break-even. Det kommercielle sprog er med andre ord trængt langt, langt ind i intimsfæren, mener professor Jørn Lund og efterlyser en modkultur til det sproglige forfald. I sin ny bog, „Sprog til salg“, langer han kraftigt ud efter „vor tids helte og talsmænd“, de selvbevidste og succesrige erhvervs- og finansfolk. – Kan du da ikke lide erhvervslivet, bliver han tit spurgt, og svarer: – Jo, men det trænger bare til et bedre sprog!

Finanssproget

Sprog eller kaudervælsk, det er spørgsmålet, og Lund har svar på rede hånd.

– Jeg vil hellere have en parringspartner end en sparringspartner, udbryder han, overraskende iltret sin dannelse og fremtoning taget i betragtning.

Jørn Lund er en elegant mand med et elegant sprog. Han er den dansklærer, man aldrig fik. Sikke stile man så ville have skrevet. Hans sætninger smyger sig henover bordet, formfuldendt, ubesværet, let, som smurt i Pedros' cykelolie til tørt vejr. Her er, hvad han sagde:

– Det, jeg har skrevet om, er tendensen til kommercialisering af det talte og skrevne sprog i Danmark. Lige fra morgenstunden eksponeres det finansielle stof og børsstoffet. Det kan være forventningerne til dagens aktiehandel, det kan være meldinger fra Tokyo. Eller man får at vide, at i dag afsløres Danske Banks halvårsregnskab, hvorpå en talsmand fra Danske Securities kommenterer, at resultatet er optimalt i forhold til forventningerne, og bundlinjen vil ligge på ditten og datten. Der sidder hr. og fru Jensen og får indblik i noget, som generationen før

aldrig hørte om. Dengang var sådan noget trykt med småt i en sektion af avisen, som de bestemt ikke læste. Der er sket det, at finansstoffet er kommet ind i det almene billede. Da jeg for eksempel åbnede Jyllands-Posten i dag, var der hele to lyserøde sektioner, den ene hed 'Karriere' og den anden „Økonomi“.

Uanset om man er almindelig bogholder i en mellemstor virksomhed eller en stor mand på markedet, så er offentligheden iscenesat som om, vi alle sammen er store spillere med interesse i, hvad der foregår.

Jamen, gør det noget? Er eksponeringen ikke blot udtryk for, at vi i dag får et større indblik i virkeligheden? Forretning er vel en meget vigtig del af samfundslivet, eller?

Vi tænker i økonomi, fordi vi møder det alle vegne. Det er ikke så mærkeligt, at det smitter af på sproget, for sproget afspejler altid, hvad der er på bølgen; vores sprog afspejler vores samfund, og jeg er bange for, at den sproglige mangfoldighed er ved at gå tabt. Problemet er ikke, at et fagområde som finans og økonomi har et fagsprog, det er kun naturligt. Problemet er, at fagsproget går ind på andre felter og ændrer den måde, vi taler sammen på.

Universitetssproget

Jørn Lund, der tidligere har undervist på Københavns Universitet og lige er indtrådt i universitetets bestyrelse, kritiserer tillige universitetsmiljøets sprog. Han genkender det ikke længere. Eksempelvis mener han, at korrespondancen fra Videnskabsministeriet sker i økonomitermer eller, hvad han kalder „stærkt tidsbundne glosser“ om, „at vi skal gå foran, have førertrøjen på, og rates højt i internationale vurderinger“.

– Uddannelsessektoren har lidt skade af, at vi har kommercialiseret enhver form for tænkning. Konkurrencetænkning er godt, men kan ikke stå alene, siger han og trækker en kronik af den nye rektor for Aarhus Universitet frem. Rektor, som med garanti er en fornuftig mand, skriver for eksempel, at de studerende skal opleve, at der investeres i dem. Det ville man ikke have skrevet før. Han skriver også, at Danmark skal være et af verdens førende videnssamfund. Det er jo et udefineret begreb, det er et postulat:

Alle lande siger det samme! Og jeg synes jo, at der er mere og mere, der tyder på, at vi på mange områder bliver dummere og dummere.

Informationssamfundet er knap nok kommet, og det er i hvert fald ikke organiseret som et videnssamfund endnu.

Det er et smukt mål, men lad os ikke foregøgle hinanden, at vi har en videnøkonomi og et videnssamfund. Det er stadig sådan, at nogle véd meget, de fleste meget om lidt, og der er næsten ingen, der véd meget om meget.

Du taler i din bog om en „dehumanisering“.

Ja, og det ser du afspejlet i udtryk som „indslusning“ og „udfasning“ af studenter, „kandidatproduktion“ og så videre. Man ser det også i den overdrevne og upræcise brug af begrebet „kompetence“.

Hvad mener du?

Jeg mener, at man er gået bort fra det mere præcise begreb om kvalifikationer. Uddannelsesforløbet burde kvalificere én til, hvad jeg vil kalde indsigtfuld omgang med kundskaber og færdigheder, så man bagefter kan udmønte dem i kompetencer. I dag er det snarere sådan, at alt er blevet til kompetencer. Selv pædagogerne taler om børns „spisekompetence“, „siddekompetence“ og „legekompe-

tence“. Det giver mig en fornemmelse af kliché og forgiftning.

Værdisproget

Jørn Lund retter også sit skyts imod, hvad han betegner som „værdisproget“.

Her hentyder han til de fremherskende begreber „vision“ og „mission“, der i dag er piller i den såkaldte værdibaserede ledelse i mange virksomheder og organisationer.

Jørn Lund

– Værdisproget pakker det kommercielle ind på en lumsk måde, siger han. – Det foregøgler, at alle de humane idealer er i behold, og jeg vil hævde, at kynismen i erhvervslivet aldrig har været større end i dag. Vi lader bare som om, at alle tænker på udviklingen af den enkelte medarbejders potentiale og den

gode arbejdsplads. Samtidig véd vi jo godt, at hvis en virksomhed kan forbedre sin bundlinje ved at fyre 1.000 personer, så er der ingen, der betænker sig.

Så det er bare ord, flæsk?

Ja, det er flæsk, eller signaler.

Men hvorfor bruger vi de dér værdiord?

Vi har jo noget med, at vi er så humane og lige. Når chefen møder om morgenen, kan man ikke se, at han er chef, det er tilsyneladende meget demokratisk, men i virkeligheden er hierarkierne jo lige så store som i gamle dage. Vi lader bare som om, de ikke eksisterer.

Hvorfor?

Fordi vi befinder os i en overgangsfase, hvor vi har bevaret de gamle idealer om et humant samfund, mens vi er på vej ind i en hård, international kon-

kurrence, hvor metoderne bliver stadig skrappere. Vi kan ikke rigtig leve med, at vi udøver kynisme, men det er man jo på mange måder nødt til i erhvervslivet.

Det politiske sprog

Ét sprog er således finanssproget, et andet universitetssproget og et tredje er værdisproget. Men er der ikke også andre tendenser i det danske sprog? Hertil svarer Jørn Lund:

– Der er mange melodier i omløb, og de er bestemt ikke alle lige kønne. Vi går jo også hele tiden rundt og bruger metaforer og udtryk fra idrættens verden. Vi taler om vindere og tabere og sparringspartnere og udskiftningsbænke og hvad véd jeg. Sportens sprog er blevet gængs mønt, ikke mindst i journalistik og medier.

Hvad med det politiske sprog? Det kan virke som om, at følelser får stadig større betydning i den politiske retorik. Er du enig i den observation?

Der er afgjort kommet mere patos ind i det politiske sprog. Det ser man for eksempel i tilfældet Dansk Folkeparti, som har masser af patos, men ingen ethos. Det parti ejer en sjælden evne til at gribe situationen og appellere til det alment menneskelige, hensynet til de svage og til alverdens uretfærdigheder. Den kommercielle iscenesættelse af nu-

Lunds kanon over sprogligt udsalg:

Agenda, best case scenario, bundlinje, branding, coaching, dynamisk vidensøkonomi, indsatsområder, key target, kompetencer, proaktiv, proces, public service, på sigt, scorecard, synergier, tiltag, vidensdeling, videnssamfund, værktøjer, win-win situation, worst case scenario

tidssproget er bestemt ikke den eneste. Jeg synes ikke, at det er helt forkert, når Niels Lillelund i et essay i Jyllands-Posten fremhæver, at det er op ad bakke at gå imod det socialdemokratiske sprog og foreslå ændringer af for eksempel indkomstfordelingen, eftersom vi har lært hinanden, at man principielt altid skal holde med de svage, og at man principielt gerne må tage fra de rige. Det er endnu et sprog, som vi bruger uden at tænke over det. Dansk erhvervsliv og det danske samfund fortjener et bedre sprog, der hverken forenkler, tilslører eller foredrejer virkeligheden, men ser den lige i øjnene.

Mikael Jalving, f. 1968, er ph.d. i historie fra European University Institute i Firenze, kommentator i Berlingske Tidende og bidragyder til Kommunikationsforum, der er en internetportal for diverse emner inden for kommunikationsbranchen.

Danmarks største ordbog gratis på nettet

Det koster 9.600 kroner at erhverve de 28 bind af Ordbog over det danske Sprog (ODS) til reolen. Nu kan man imidlertid også ganske gratis slå op i de over 180.000 opslagsord. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab har nemlig lagt ordbogen ud til fri afbenyttelse på internetadressen ordnet.dk/ods. Her kan man søge i det enorme værk, der dækker rigssproget fra år 1700 til cirka 1950 – og blandt meget andet læse, at „fjernsyn“ betød „vid udsigt“, „evne til at se langt“ eller „synskhed.“

Det ville have været meget besværligt få en computer til selv at kende ordbogens tegn fra hinanden.

Derfor har en gruppe kinesere tastet hele molevitten ind bogstav for bogstav – to gange. De forstod ganske vist ikke et pluk af, hvad de skrev, men bag efter har en computer sammenlignet de to versioner og peget på de steder, hvor der var forskelle. Dermed regner man med at have fanget langt de fleste fejl.

Ordnet.dk skal med tiden udvikle sig til en stor internetportal for det danske sprog, hvor man også vil kunne læse ODS' fem supplementsbind, nutidsordbogen Den Danske Ordbog og en række litterære klassikere.

Jørnespark i modersmålet

AF HENRIK MUNCK

I sin seneste bog „Sprog til salg“ viser Jørn Lund, hvordan udtryk fra sportens verden har sneget sig ind i vor sprogbrug på andre af livets områder. Fra hans jævnlige kommentarer i dagspressen og fra hans mange tidligere bogudgivelser kender vi ham som den altid vågne sproglige iagttager. Endnu før vi selv har bidt mærke i det, gør han os opmærksom på, hvordan vores dagligsprog ubevidst har ændret sig – oftest i en uheldig retning.

Johannes Møllehave fortæller i erindringsbogen „Det tabte sekund“, at han hver dag ved bordet legede en leg med sine børn og senere med sine børnebørn. Legen hedder „Hvorfor hedder det det?“, og kilden var „Ordbog over det danske sprog“. Senere kom den mere avancerede sproglek i tv „Fup eller fakta“, som Johannes Møllehave selv skrev tekster til de første par år.

Denne erindringsepisode rinder mig i hu ved læsningen af Jørn Lunds essay-samling, hvor han i flere af artiklerne tager afsæt i ordenes historiske betydning og udvikling. Det er naturligvis nærliggende for en Jørn Lund, der som direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab selv er ansvarlig for udgivelsen af ordbøgerne over det danske sprog.

Det er utroligt, hvor langt Jørn Lund formår at bringe os omkring i sprogets verden på blot 102 sider. I de 24 essays føres vi fra det talte sprog med dets oplæsning og speak via kropssproget med det devaluerede kram til skriftsproget med dets retskrivning og fejlskrivning.

Klichesproget med dets sproglige inflation betyder, at få øres udsving i benzinprisen betegnes som kaos og priskrig med styrtud og himmelflugt, så de store ord mangler vægt, når de virkelige katastrofer indtræder. Filmsproget illustreres med den sproglige spændvidde i filmen „Terkel i knibe“, hvor den bekymrede generation af bedsteforældre møder mobbe-fuck-sproget i 7. klasse.

Sproget kommerialiseres gennem ukritisk anvendelse af udtryk fra pengenes verden. Kirken er booket, og vi pålægges medejerskab i børnenes op-

dragelse, samtidig med at programannonceringen i DR fremføres i en indsmigrende, kælen og dramatiseret stil, så den ligner reklamerne i TV2.

Hvad skal man stille op? Island konstruerer med hjemlige elementer erstatningsord for fremmedord (fx skrivestue i stedet for kontor og stenolie i stedet for petroleum). I Norge samler Dansk Sprognævns parallel Norsk Språkråd (www.sprakrad.no) i sin ordsmedje på ord, der kan erstatte engelske importord. I Frankrig anviser man, hvordan man kan (skal) erstatte engelske/amerikanske glosser med franske.

Bogens konklusion er, at der er behov for en dansk sprogpolitik for at fastholde den kulturelle identitet og for at undgå floskelfyldt vrøvl til fordel for et dansk klarsprog. Gymnasiereformens nye læreplan for dansk indeholder fundamentet for en konkret dansk sprogpolitik.

Man kan læse bogen på tværs og finde ideer til at imødegå den uheldige udvikling. Måske skulle man holde en folkefest for det danske sprog. Kunne man fylde en sal med danskere, der jamrer over sprogets forfald, vulgariseringen af sproget, den dårlige læse- og stavfærdighed, udtalen i Danmarks Radio, påvirkningen fra engelsk? spørger Jørn Lund. I Frankrig udpeger man hvert år en uge som sproguge med bl.a. udvalg af ti ord som årets glosser, ikke nye ord, men ord til inspiration for fx digtere, fagfolk og skoleelever. I Frankrig og Polen udarbejdes der sproglige tilstandsrapporter, og Jørn Lund spørger, om man også i Danmark kunne stimulere det videre arbejde med at lægge en sprogpolitisk kurs gennem regelmæssige sproglige tilstandsrapporter?

Jørn Lund tilføjer, at det danske kulturministerium allerede er gjort bekendt med de franske initiativer. Mens vi venter på kulturministeren, kan man anbefale sprogelskere at læse Jørn Lunds bog som det bedste bud på en dansk tilstandsrapport.

Jørn Lund: Sprog til salg. Gads Forlag 2005. 102 sider. 139 kr.

Bjærgsomt tv

AF MICHAEL BLÆDEL

I efteråret sendte TV2 programmet „Test nationen“, der blev afviklet som såkaldt interaktivt fjernsyn og havde til hensigt at måle de medvirkendes og seernes intelligens, i disse forkortelsestider benævnt IQ.

Ved interaktivt tv skulle forstås, at seerne blev bragt illusionen om selv er være en del af udsendelsen ved at SMS'e deres svar på de opgaver, der løbende blev stillet i udsendelsen. Det aktive bestod også i, at seerne sendte deres 25-øres SMS mod betaling af 4 kr., hvorved de hjalp til med at finansiere det program, de allerede havde betalt for gennem licensen. Den slags medieinitiativer er hyppige for tiden, fra „Stjerne for en aften“ over „Huset“ til „Vild med dans“ og „Showtime“. Aktiv bjærgsommelighed med folkelig velsignelse. Smart.

Bjærgsom var også et af de ord, der kunne få indflydelse på gennemsnittet af de deltagendes IQ. En af opgavegrupperne handlede om ord og bad deltagerne om blandt seks ord at finde synonymet til *flittig*, og det rigtige svar var *bjærgsom*.

Der er to grunde til at hæfte sig ved det ord. Det er et ord, der sjældent anvendes i talesproget i dag og endnu sjældnere ses på tryk. Formodentlig er ordet ukendt for de fleste under 25 år. I hvert fald betydningsmæssigt. Det vil sige, at man ved at stille opgaver, der kræver en vis alder og viden, kan opnå et resultat, der placerer det normalt intelligente væsen som sinke.

Det andet element i ordet er dets betydning. Engang var *bjærgsom* et positivt ladet ord, der karakteriserede flid og pligtopfyldenhed. Med tiden er der sket en forskydning mod den negative klang. Den *bjærgsomme* er en, der rager rigeligt til sig og sørger for altid at stå forrest i køen uden større hensyn til omgivelserne. Med andre ord er det ikke særlig pædagogisk at sætte umiddelbart lighedstegn mellem et negativt ladet ord og et positivt ladet ord som *flittig*, selv om flid selvfølgelig indgår i begrebet.

Ordet *bjærgsom* hører ikke hjemme i gruppen af pendulord, som er karakteriseret ved at betyde det modsatte af sin oprindelige indhold og svinger i be-

tydning mellem brugene. Ordet kan fx ikke betyde doven, selv om man faktisk godt kan være både doven og *bjærgsom*, mens man ikke kan være både doven og *flittig*. Og man kan selvsagt være *flittig* uden at være *bjærgsom*. Den ændrede betydning for dem, der stadig bruger ordet med omhu for netop at skelne mellem negativ og positiv flid, gør *bjærgsom* næsten uanvendeligt som synonym til *flittig*. Ikke mindst i en konkurrence i 2005.

Men i underholdningens tjeneste er ordet selvfølgelig oplagt for en tv-station, der lægger stor flid i *bjærgsomheden*.

Kassereren meddeler:

Hjælp os med at skaffe flere medlemmer. Vor sekretær Birte Iversen telefon 4879 6352 eller e-mail sek@modersmaal.dk sender gerne brochurer, girokuponer og andet materiale til at hverve nye medlemmer. Vor efterspurgte sangbog „Syng Dansk – det er Kanon“ med 20 sange og 10 salmer kan bruges som en gave med opfordring til at blive medlem. Rekvirer i begrænset omfang til brug for herved eller evt. til classesæt. Porto og et mindre gebyr bedes venligst betalt til dækning af vore omkostninger.

Glædelig Jul og Godt Nytår
Niels Jørgen Ebbensgaard

Da seminarielærer, cand.mag. Dorte Wohlerl vandt et eksemplar af „Dansk i Tusind år“, tog det ikke lang tid for bestyrelsesmedlemmerne Ingrid Carlsen og Niels-Jørgen Ebbensgaard at overbevise hende om de mange fordele ved at melde sig ind i Modersmål-Selskabet. Også Sprog & Samfund byder velkommen.

Et travlt år på bogmessen

Det blev tre travle dage for Modersmål-Selskabet på årets bogmesse i Forum den 18.-20. november. Med en ny placering lige over for Balkonscenen defilerede tusindvis af messegæster lige forbi Selskabets stand. Mange hundrede lod sig lokke ind til en sludder, mens de udfyldte svarkuponen til en konkurrence med udgangspunkt i årbogen 2005, „Kanon som rettesnor“. Fire simple spørgsmål om ordet „kanon“ skulle man besvare, og hver time blev heldige vindere belønnet med et eksemplar af årbogen fra 1993, „Dansk i tusind år“, der titlen tro stadig er relevant og populær.

I en rodekasse lokede slagtilbud på andre gamle årbøger, der nu kommer til ære og værdighed rundt om i de danske hjem, mens frivillige medhjælpere fristede med Selskabets sanghæfte og et eksemplar af den seneste årbog til nye medlemmer. Lørdag eftermiddag kunne man også møde og få sig en snak med en af bogens bidragyderne, Jens Raahauge, der er formand for Dansk lærerforenings Folkeskole-

sektion. En stor tak til ham og til de fem medlemmer, der gjorde sig uundværlige: Rasmus Rune Axelsen, Lars Dannemand, Verner Bylov Larsen og Esther og Verner Mortensen.

Da messen sluttede søndag, kunne formand Bent Pedersbæk Hansen med glæde konstatere, at der var ryddet godt ud i lagrene af foldere, årbøger og gamle eksemplarer af Sprog & Samfund – også fordi hans private kælder fungerer som lager for en stor del af materialet.

JMN

Kanon-konkurrencen:

610 gæster på Bogmessen deltog i Selskabets konkurrence „Hvad betyder ordet kanon?“ En kupon med fire svarmuligheder, der alle var rigtige, skulle udfyldes. $\frac{2}{3}$ del svarede korrekt, og hver time blev ved lodtrækning hver ottende af de rigtige løsnings- belønnet med et eksemplar af Allan Karkers „Danmark i tusind år“.